

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра теорії права, конституційного та приватного права

КЕЙС

**заняття на тему 1 . «НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ. РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З
ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРОТИ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ПИТАНЬ,
ЩО СТОСУЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. ЗАБОРОНА
КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ФОРМ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ЧИ
ПОКАРАННЯ»**

Підвищення кваліфікації (3 дні)

ОСІБ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА ПЕРЕБУВАННЯ ЗАТРИМАНИХ

Розробник:

доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
к.ю.н., доцент ОНИШКО Оксана Богданівна

Обговорено та затверджено за засіданні кафедри теорії права, конституційного та приватного права, протокол № 4 від 30.11.2021 р.

**Львів
2021**

ТЕМА 1. «НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ. РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРОТИ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ. ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ФОРМ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ЧИ ПОКАРАННЯ»

Годин на тему – 2

Занять – 1

Навчальна мета: систематизувати та поглибити знання про права людини, їх конституційне закріплення та міжнародні стандарти у сфері прав людини.

Міжтематичні зв'язки: Антикорупційне законодавство; поняття та порядок затримання осіб за підозрою у вчиненні правопорушення; порядок надання безоплатної вторинної правової допомоги затриманим особам.

План лекційного заняття (2 год.)

1. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини.
2. Рішення ЄСПЛ у справах проти України в частині питань, що стосується Національної поліції України.
3. Заборона катувань та інших форм жорстокого поводження чи покарання.

1. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини.

Гарантії дотримання прав людини та їх захисту закріплені як в національних, так і в міжнародних нормативних актах. Так, частиною п'ятою статті 55 Конституції України, кожному гарантується захист своїх прав, свобод та інтересів від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами. Такий підхід відповідає проявам верховенства права, що не обмежується лише законодавством, а містить і інші соціальні регулятори, норми моралі, традиції, звичаї тощо.

Право громадян на судовий захист закріплено у статті 10 Загальної декларації права людини, згідно якої воно знайшло своє відображення у частині першій статті 55 Конституції України. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Після використання всіх національних засобів юридичного захисту кожен може звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних

судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України.

Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Для того щоб звернутися до суду необхідно скласти позовну чи іншу заяву, передбачену чинним процесуальним законодавством, надати суду відповідні докази та сплатити судовий збір. Позов має відповідати вимогам встановленим процесуальним законодавством. Підготувати документи для звернення до суду особа може самостійно або ж звернутися за правового допомоги, у тому числі безоплатною.

Слід відмітити, що норми, які передбачають вирішення спорів, зокрема про поновлення порушеного права, не можуть суперечити принципу рівності усіх перед законом та судом і у зв'язку з цим обмежувати право на судовий захист. Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах.

Тож суд є пріоритетним, але далеко не єдиним органом захисту прав і свобод людини й громадянина, на що прямо звертається увага в Конституції.

Інший вид захисту на якому ми зупинимось сьогодні передбачає розгляд звернень громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Згідно до Конституції України (стаття 40), кожна людина має право направляти індивідуальні чи письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, до посадових та службових осіб. Порядок звернень визначається Законом України «Про звернення громадян».

Положеннями статті вищевказаного Закону України передбачено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України мають право подавати звернення, які не стосуються їх службової діяльності.

Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами.

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, – невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів. На обґрунтовану письмову вимогу громадянина термін розгляду може бути скорочено від встановленого цією статтею терміну.

Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку.

Особливе місце в системі захисту прав та свобод громадянина відведено інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений). Детально питання організації і діяльності Уповноваженого визначені в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 13 листопада 1997 р.

Міжнародно-правові стандарти прав людини – це узгоджені державами загальнолюдські права і свободи, обов'язкові для держав заходи із забезпечення прав і свобод та охорони їх від посягань, а також надання особі юридичної можливості реалізовувати і захищати визнані права і свободи.

Європейський суд з прав людини. Правовою основою діяльності Європейського суду з прав людини є Конвенція про захист прав людини та основних свобод і Регламент Європейського суду з прав людини. Відповідно до

Конвенції Суд може розглядати, заяви держав — учасниць Європейської конвенції з прав людини з питань порушення Конвенції в інших державах-членах (ст. 33), та заяви окремих осіб, груп і неурядових організацій про порушення прав людини, що мали місце в державах-членах (ст. 34). Порядок розгляду таких заяв різний.

У разі звернення до Суду із заявою держави — члена Ради Європи (таке звернення може бути зроблене з метою захисту прав людини в іншій державі-учасниці). Суд розглядає цю заяву, досліджує представлені факти, а в разі необхідності може провести розслідування. Держава, щодо якої було подано заяву, повинна створити всі необхідні умови для встановлення викладених у ній фактів.

Процедура розгляду Європейським судом з прав людини заяв окремих осіб, груп і неурядових організацій більш складна. По-перше, мають бути дотримані умови, що стосуються суб'єкта подачі заяви. Якщо це особа, то мають бути дотримані вимоги, встановлені ст. 1 Конвенції. Особою вважається як індивід, так і юридична особа. Якщо це група осіб, то справа має стосуватися ідентичного порушення прав усіх осіб, що складають групу. Групою можуть бути визнані, наприклад, подружжя, члени організації. Якщо це неурядова організація, то для її звернення до Європейського суду в порядку ст. 34 Конвенції мають бути дотримані умови, що належать до критеріїв «асоціацій» (ст. 11 Європейської Конвенції про захист прав людини).

По-друге, для звернення до Європейського суду з прав людини необхідно, щоб заявник вичерпав усі внутрішньодержавні способи правового захисту свого права. Практика Суду говорить про те, що в якості засобів правового захисту розглядаються лише засоби судового захисту, а також про те, що заявник повинен вичерпати не тільки всі доступні йому в державі засоби судового захисту, а й повноцінно використовувати існуюче законодавство. Заявник може звернутися до Європейського суду з прав людини, не використовуючи всіх внутрішньодержавних засобів правового захисту, в тому разі, коли вони безсумнівно неефективні. Звернення до органів несудового захисту (Уповноваженого із прав людини, прокурора, органів виконавчої влади, Президента держави тощо) не розглядаються Судом як звернення до правових засобів захисту.

По-третє, заява може бути прийнята, якщо з дня ухвалення останнього рішення у цій справі внутрішньодержавними судовими органами минуло не більше шести місяців.

По-четверте, Європейський суд не розглядає: анонімні заяви (ст. 35), але заявник може просити не вказувати його ім'я в разі офіційного опублікування результатів розгляду скарги; заяви, які одного разу вже були розглянуті Європейським судом з прав людини (ст. 35); заяви, що є предметом розгляду в іншому міжнародному органі із захисту прав людини (ст. 35); заяви, несумісні з положеннями Конвенції, явно необґрунтовані або такі, що містять ознаки зловживання правом звернення до Суду (п. 3 ст. 35). Неприйнятними є заяви, за якими Європейський суд з прав людини некомпетентний приймати рішення,

наприклад не пов'язані з порушенням прав, проголошених у Європейській конвенції з прав людини.

Після використання всіх національних засобів правового захисту громадянин згідно з частиною третьою статті 55 Конституції України має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Можливість використовувати порядок захисту своїх суб'єктивних прав і свобод, який певний час застосовується у країнах — членах Ради Європи (всього таких країн — сорок), з'явилась у громадян України після вступу України до Ради Європи і прийняття 17 липня 1997 року Закону України “Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції” (Закон набрав чинності з 3 серпня 1997 року).

Відповідно до статті 1 зазначеного Закону Україна повністю визнає на своїй території дію статті 25 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті 4.6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського Суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Згідно зі статтею 25 зазначеної Конвенції (у її старій редакції) Європейська комісія з прав людини може приймати заяви, адресовані Генеральному секретареві Ради Європи, про порушення будь-якою державою Конвенції тільки за умови, що ця держава визнає компетенцію Комісії приймати такі заяви. Україна, як вказано вище, визнає таку компетенцію Комісії і зобов'язується не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

За критеріями, визначеними Конвенцією, Суд:

а) може прийняти справу до розгляду тільки після того, як були використані всі національні засоби захисту аж до звернення до Верховного Суду України, відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права, і не пізніше шести місяців від дати прийняття остаточного рішення відповідною національною установою;

б) не розглядає заяви, які надійшли до того, як Україна стала членом Ради Європи;

в) не розглядає індивідуальні заяви, якщо вони — анонімні;

г) за своєю суттю порушують те саме питання, що вже було розглянуте Європейським Судом або вже було вирішене шляхом іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, і не містить ніякої нової інформації;

д) є зловживанням правом на оскарження або явно необґрунтованими;

є) є несумісними з положеннями Конвенції або протоколів до неї. Тобто приймаються до розгляду лише скарги, пов'язані з порушенням тільки тих прав, що гарантовані Конвенцією і протоколами до неї.

До прав, які можуть бути захищені Європейським Судом, відносяться право: а) на життя; б) на повагу до гідності; в) на свободу і особисту недоторканність; г) на законність обвинувачення і справедливість незалежного і безстороннього суду; д) підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на захист; є) на те, що відносно кожної людини закон не матиме зворотної сили, крім випадків, коли він пом'якшує чи скасовує відповідальність особи; ж) засудженого на перегляд вироку; з) на відшкодування шкоди, завданої незаконним засудженням; й) не бути вдруге покараним за один і той самий злочин; і) на невтручання в особисте і сімейне життя; к) на недоторканність житла; л) на таємницю листування; м) на свободу думки, совісті і релігії; н) на свободу виявлення поглядів; о) на свободу мирних зборів; п) на участь в асоціаціях (політичних партіях і громадських організаціях); р) на створення сім'ї, а також право чоловіка і жінки мати рівні громадянські права у шлюбі; с) на захист від будь-якої дискримінації; т) на приватну власність; у) на освіту; ф) виборче право; х) не бути позбавленим волі лише на підставі неспроможності виконання свого договірної зобов'язання; ц) на вільне пересування і свободу вибору місця проживання на території певної держави, де людина законно перебуває; ч) вільно залишати будь-яку країну, право громадянина не бути висланим з території своєї держави, а також право безперешкодного в'їзду на її територію; ш) право іноземця не бути свавільно висланим за межі держави, на території якої він законно проживає.

Тому громадянин України не може звернутися до Європейського Суду зі скаргою, наприклад, щодо порушення його права на працю, на відпочинок, на соціальний захист тощо.

Разом з тим Європейський Суд може захистити й ті права і свободи громадянина, які прямо не передбачені Конституцією України, але передбачені Конвенцією про захист прав і основних свобод людини: право підсудного на те, що його справу розгляне справедливий, незалежний і безсторонній суд, право засудженого на перегляд вироку, право людини не бути позбавленою волі лише на підставі неспроможності виконання свого договірної зобов'язання.

Європейським Судом не розглядаються заяви, які стосуються порушення відповідних прав людини не державою, а третіми особами (наприклад, заяви щодо поганого ставлення конкретного представника адміністрації місця позбавлення волі до ув'язненого, або щодо невиклати підприємством заробітної плати тощо. Проте особа, використовуючи національні засоби захисту своїх прав, може, скажімо, звернутися до суду з позовом про невиклату заробітної плати, а якщо позов буде задоволений судом, але грошова сума з підприємства так і не стягнута, — до Європейського Суду з петицією про невжиття державою заходів по належному виконанню судових рішень). Європейський Суд не відмінює та не змінює рішення національних судів, а виносить нове рішення, яке є обов'язковим для виконання державою.

Відповідно до статистичних відомостей офіційного сайту Європейського суду з прав людини (<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports&c=>) частка справ, порушених громадянами України станом на 31.10.2019 року складає 14,4 % (8650).

Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 року № 784 затверджено Положення про Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. Відповідно до цього Положення Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини є посадовою особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також інформування Комітету міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду.

Право звернення громадянина до відповідних міжнародних установ чи органів міжнародних організацій не обмежується лише європейськими наглядовими інститутами. Існують й інші інституції глобального міжнародного рівня (наприклад: Міжнародний комітет проти катувань, Управління Верховного комісару ООН у правах людини або Управління Верховного комісару ООН у справах біженців тощо), до яких в установленому порядку можуть звертатись громадяни України за умови ратифікації Україною відповідних актів міжнародного законодавства.

2. Рішення ЄСПЛ у справах проти України в частині питань, що стосується Національної поліції України.

Справа стосувалася проведення працівниками правоохоронних органів особистого огляду заявника під час фестивалю. У січні 2013 року Уповноважений Національної поліції розпорядився про здійснення «посиленних перевірок» в Угорщині задля проведення «функціонування мережі контролю та запобігання незаконній міграції». Такі дії було вчинено відповідно до положень чинного законодавства. У межах цієї діяльності перевірки проводились у міському громадському центрі, де заявник відвідував фестиваль. Заявник запитав причину проведення таких перевірок; йому відповіли, що це була «нічна перевірка». Заявник вказав, що це не відповідало Закону про поліцію; поліція відповіла, що це був розшук особи, зниклої безвісти; інші особи стверджували, що мова йшла про «посилені перевірки». Поліція перевірила особу заявника. Заявник стверджував, що йому запропонували вийти на вулицю, але він погодився лише тому, що відчув себе заляканим групою поліцейських, особливо після підштовхування одним із них. Далі було проведено особистий огляд; заявника відпустили.

У травні 2013 року він подав конституційну скаргу, оскаржуючи конституційність чинних законодавчих актів; скарга була відхилена у зв'язку зі спливом строку давності. Заявник поскаржився до Незалежної комісії з розгляду скарг на працівників правоохоронних органів, яка встановила, що

особистий огляд проводився відповідно до закону і права заявника порушені не були. Заявник поскаржився до поліції м. Будапешта, яка відхилила всі основні скарги заявника. Заявник звернувся до судів із вимогою перегляду законності цих рішень, проте суд відхилив його вимогу з підстав того, що суди не могли переглядати законність «посилених перевірок» або оперативного плану, що проводиться відповідно до положень національного законодавства. Національним судом встановлено, що дії поліції відповідали вимогам закону.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявник скаржився, що зупинка поліцією та проведення особистого огляду порушили його права, а також, що він не мав засобів правового захисту у відповідь на ці порушення.

Оцінка Суду Чи було втручання ЄСПЛ зазначив, що положення Закону про поліцію дозволяють її працівникові перевірити будь-яку особу в межах географічного району, на який поширюється дія такого дозволу, та здійснювати особистий обшук цієї особи та її речей. Перевірка та особистий обшук проводяться публічно, і відмова у їх проведенні може мати наслідком короткочасне ув'язнення у відділку поліції (див. пункт 22 цього рішення) та становити адміністративне правопорушення (див. пункт 24 цього рішення). ЄСПЛ вважав, що використання примусових заходів у межах наданих законодавством повноважень (див. пункт 22 цього рішення) для того, щоб вимагати від особи будь-де та будь-коли бути підданою перевірці та детальному обшуку її одягу та особистих речей, є втручанням у право на повагу до приватного життя (див., *mutatis mutandis*, *Gillan and Quinton v. the United Kingdom*, № 4158/05, п. 63, ЄСПЛ 2010 (витяги)) (пункт 49 рішення).

Заявника зупинила поліція та зобов'язала пройти особистий обшук згідно із Законом про поліцію (див. пункти 9 та 10 вище). Із вищевказаних причин ЄСПЛ вважав, що такі дії становили втручання у його право на повагу до приватного життя згідно зі статтею 8 Конвенції. Таке втручання виправдане положеннями пункту 2 статті 8 Конвенції лише в тому разі, якщо воно «відповідає закону», переслідує одну або кілька законних цілей, зазначених у пункті 2, і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цілі або цілей (див. справу *Gillan and Quinton*, згадану вище, п. 65) (пункт 50 рішення). Чи було втручання «відповідно до закону» ЄСПЛ повторив, що формулювання «відповідно до закону» означає, що правова база повинна бути «доступною» та «передбачуваною».

Наслідки тієї чи іншої норми є «передбачуваними», якщо вони сформульовані з достатньою точністю, щоб дати можливість будь-якій особі – у разі необхідності з відповідною порадою – врегулювати свою поведінку. Крім того, у національному законодавстві має бути засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів у права, захищені Конвенцією. Наділення виконавчої влади свободою розсуду у сферах, що зачіпають основоположні права, у вигляді необмежених повноважень може суперечити верховенству права.

Отже, закон повинен вказувати обсяг будь-якого такого розсуду, наданого компетентним органам влади, та спосіб його реалізації з достатньою чіткістю,

ураховуючи законну мету відповідного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання (див. *Al-Nashif v. Bulgaria*, № 50963/99, п. 119, рішення від 20 червня 2002 року, із подальшими посиланнями) (пункт 51 рішення). Сторонами не оскаржувалося те, що розглянуте в цій справі повноваження перевіряти документи, що посвідчують особу, та проводити огляд осіб у разі посиленої перевірки, мало підставу в національному законодавстві, а саме в розділі 30 (1) та (3) Закону про поліцію (див. пункт 22 рішення).

Крім того, Положення про службу, затверджене на підставі розпорядження міністерства, визначає правила щодо встановлення посиленої перевірки (див. пункт 23 рішення) (пункт 52 рішення). Однак заявник стверджував, що Положення передбачало надмірно широкий розсуд щодо надання дозволу проводити посилену перевірку й що Законом про поліцію передбачено необмежене право працівників поліції перевіряти та проводити обшук будького після того, як було запроваджено посилену перевірку (пункт 53 рішення).

По-перше, ЄСПЛ вказав, що старші співробітники поліції, зазначені у розділі 26 (2) Положення про службу (див. пункт 23 рішення), мають повноваження розпоряджатися про проведення посиленої перевірки в будь-якому районі, визначеному ними в межах своєї юрисдикції. Хоча географічні межі району, де можна проводити посилені перевірки, обмежені, уповноважений Національної поліції може розпорядитися про проведення посилених перевірок на всій території Угорщини, як це було на час подій у справі (див. пункт 5 рішення) (пункт 54 рішення).

Окрім того, законодавство не передбачало обмеження строку дії дозволу, який, імовірно, можна було продовжувати (пункт 55 рішення). Законодавством не вимагалось, щоб посилений контроль вважався необхідним для заявленої мети на етапі, коли його проведення було дозволено. Таким чином, старший працівник поліції, який санкціонує проведення перевірки, не зобов'язаний оцінювати та обґрунтовувати пропорційність такого заходу. Хоча старший працівник поліції, який санкціонує посилену перевірку, повинен повідомити своєму керівнику про будь-яку заплановану такого виду перевірку або, якщо така перевірка вже проведена, повідомити про це свого керівника (див. Розділ 26 (4) Положення про службу, згаданого у пункті 23 рішення), не було жодного контролю, ані виконавчою владою, ані іншим незалежним від поліції органом того, яким чином реалізуються санкціонуючі повноваження (пункт 56 рішення). ЄСПЛ також зазначає, що дозвіл на проведення посилених перевірок у подальшому також не міг бути оскаржений до суду. Як зазначено в рішенні від 28 квітня 2016 року, Суд із розгляду адміністративних та трудових спорів Будапешта не мав повноважень перевіряти законність дозволу на проведення посилених перевірок або оперативного плану, прийнятого на підставі дозволу (див. пункт 17 рішення) (пункт 57 рішення). Ураховуючи викладене вище, ЄСПЛ дотримується позиції, що законодавець не передбачив жодних реальних обмежень чи перегляду надання органом виконавчої влади дозволу на проведення посилених перевірок (пункт 58 рішення).

Що стосується правил проведення таких перевірок, ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що в цій справі Будапештський VI окружний відділ поліції склав оперативний план проведення посиленої перевірки від 29 березня 2013 року в культурному центрі міста з метою запобігання неправильному функціонуванню центру та іншої пов'язаної із цим незаконної діяльності (див. пункт 6 цього рішення). Основою оперативного плану, як зазначалося у національному провадженні (див. пункт 17 цього рішення), було повідомлення уповноваженого Національної поліції, яким санкціонувалися посилені перевірки на всій території Угорщини із 16 січня по 31 березня 2013 року, щоб «регулярно перевіряти маршрути нелегальної міграції, що ведуть до Європейського Союзу, та забезпечувати функціонування мережі контролю та запобігання незаконній міграції» (див. пункт 5 цього рішення).

На думку ЄСПЛ, така невідповідність між причинами, якими обґрунтовано дозвіл на проведення посилених перевірок на території країни, та причинами фактичної поліцейської операції, проведеної в центрі відповідно до цього дозволу, свідчить про те, що законодавство не передбачало жодної вимоги, щоб заходи з проведення посилених перевірок відповідали заявленій меті (пункт 59 рішення). У подальшому ЄСПЛ враховував і повноваження, надані окремим поліцейським відповідно до статті 30 Закону про поліцію (див. пункт 22 цього рішення). Відповідно до Закону, працівникам поліції дозволяється перевіряти документи особи та проводити обшук осіб у місці, визначеному старшим поліцейським, затримувати злочинця або запобігати діяльності, що загрожує громадській безпеці. У законодавстві не зазначено, що такі заходи реалізуються щодо осіб, яких підозрюють у вчиненні протиправних дій.

Таким чином, для офіцера поліції не була обов'язковою демонстрація наявності будь-якої обґрунтованої підозри щодо особи, до якої застосовувалися заходи; єдиною умовою, передбаченою законодавством, було те, що перевірка особи та обшук повинні бути пов'язані із цілями, визначеними в розділі 130 Закону. Як вбачалося з матеріалів цієї справи, поліцейський мав право на власний розсуд уживати заходів щодо будь-якої особи, присутньої на місці проведення посиленої перевірки (пункт 60 рішення). ЄСПЛ також зазначив, що хоча особа може оскаржити проведені щодо неї заходи правоохоронців шляхом подачі скарги до поліції та оскарження до суду, ця справа демонструвала, що ці засоби правового захисту були обмеженими в оцінці способу здійснення заходів і не охоплювали необхідність перевірки особи та її обшуку.

Загалом, за відсутності будь-якого обов'язку співробітника поліції продемонструвати, що особа, піддана перевірці чи обшуку має зв'язок із будь-якою діяльністю, зазначеною в розділі 30 Закону про поліцію, як видається, було неможливо довести перевищення офіцером поліції своїх повноважень, коли він вирішив провести посилену перевірку цієї особи у санкціонованому місці (пункт 61 рішення). За відсутності будь-яких реальних обмежень чи перегляду або ж дозволу на посилену перевірку чи заходів поліції, що проводяться під час посиленої перевірки, ЄСПЛ вважав, що національне законодавство не передбачало належних гарантій, щоб забезпечити особі відповідний захист від свавільного втручання. Отже, оскаржувані заходи не

були «відповідно до закону» у розумінні статті 8 Конвенції (пункт 62 рішення). Висновок: Порухення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

CASE OF GOREA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA 63507/11

Заявник стверджував, що адміністративний арешт, застосований до нього, не ґрунтувався на вимогах законності. Суд першої інстанції визнав заявника винним у вчиненні адміністративного проступку у вигляді неповаги до працівника поліції та призначив покарання у вигляді 5-ти днів адміністративного арешту. Не погоджуючись, заявник оспорив це рішення до суду апеляційної інстанції. Суд апеляційної інстанції скасував попереднє рішення та направив справу на новий розгляд до нижчестоящого суду. Суд першої інстанції повторно розглянув справу заявника та закрит її у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення. Тим часом заявник вже відбув покарання. Заявник подав апеляцію. 13 березня 2009 року апеляційний суд скасував рішення районного суду та припинив адміністративне провадження щодо заявника через відсутність складу злочину. Надалі заявник подав скаргу до Верховного Суду, який визнав адміністративний арешт заявника незаконним та присудив йому компенсацію в розмірі 500 євро. Висновок: Порухення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ СПРАВА «СКОМОРОХОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ІЛЦЬЦКІЦІРЦМ v. UKRAINE) (заява№ 58662/11). Стислий виклад рішення від 26 вересня 2019 року

У березні 2002 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні низки кримінальних Правопорушень в Одеській області та м. Івано-Франківськ. Згідно з твердженням заявника, він Зазнав жорсткого поводження працівників відділу міліції мікрорайону «Східний» в Орджонікідзевському районі м. Маріуполь з метою отримання від нього пізнавальних показань. Не витримавши подальших катувань, заявник погодився надати зізнавальні показання щодо нерозкритих злочинів та написав шість явок з повинною. Згодом прокурор призначив медичний огляд заявника судово-медичним експертом, який зафіксував у заявника низку тілесних ушкодження. У жовтні 2002 року заявника було визнано винним у бандитизмі та вчиненні вбивства в м. Івано-Франківськ та обрано покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість років. Крім того, у період з червня 2002 року до червня 2003 року щодо заявника було порушено низку кримінальних проваджень, одне з яких стосувалося вбивства в Одеській області. За відсутності захисника заявника неодноразово допитували як свідка в кримінальних провадженнях, підозрюваного та згодом, як обвинуваченого у вчиненні умисного вбивства, однак заявник заперечував свою причетність до злочинів.

Під час судового розгляду заявник постійно стверджував, що обвинувачення ґрунтувалися на показаннях, отриманих шляхом катування, та з

порушенням його права на захист. У зв'язку з цим заявник неодноразово скаржився до прокуратури на катування його працівниками міліції, однак прокуратура повідомляла його про відсутність доказів щодо цього. Національні суди також відхилили його скарги на жорстке поводження у зв'язку з необґрунтованістю.

У 2007 році заявника було визнано винним у вчиненні вбивства в Одеській області та обрано покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

До європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) заявник скаржився за статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) на жорстке поводження з ним працівників міліції з метою отримання його зізнавальних показань у вчиненні вбивств та не проведення ефективного розслідування його скарг

Крім того, заявник висував скарги за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на порушення його права на справедливий судовий розгляд у провадженні щодо вбивств в Одеській області у зв'язку з не призначенням йому державними органами захисника на початковій стадії слідства та використанням для його засудження зізнавальних показань, відібраних у нього внаслідок катувань.

Розглянувши скарги заявника на жорстке поводження з ним працівників міліції, Європейський суд зазначив, що воно здійснювалося упродовж не задокументованого тримання заявника під вартою, було навмисним, тривало декілька годин протягом кількох днів поспіль та спрямовувалось на отримання від нього зізнавальних показань щодо злочинів, у вчиненні яких він підозрювався.

Європейський суд дійшов висновку, що відповідне жорстке поводження у цілому та з урахуванням його мети і суворості становило катування у розумінні статті 3 Конвенції та констатував порушення.

Щодо скарг заявника на не проведення ефективного розслідування у зв'язку з жорстким поводженням, Європейський суд посилаючись на свою попередню практику, зазначив, що характер тверджень заявника та беззаперечні докази його версії подій були явно «небезпідставними», а отже органи державної влади повинні були провести ефективне розслідування стверджуваних заявником фактів такого поводження. Європейський суд дійшов висновку, що державні органи не виконали свого зобов'язання провести розслідування скарг заявника на катування та констатував порушення статті 3 Конвенції.

Розглянувши скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції, європейський суд зауважив, що незалежно від того, підтвердив заявник свої зізнавальні показання під час допиту як свідка, чи ні, використання таких доказів, отриманих внаслідок жорсткого поводження, яке становило катування, призвело до несправедливості провадження щодо заявника. З огляду на це, Європейський суд констатував порушення цього положення Конвенції, у зв'язку з порушенням права заявника не свідчити проти себе, а також дійшов висновку, що немає потреби розглядати решту його скарг за статтею 6 Конвенції.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

«1. Оголошує прийнятними скарги за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваного катування заявника у відділі міліції та не проведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, а також скарги за статтею 6 Конвенції щодо обмеження прав заявника на захист на початковій стадії провадження та використання для засудження;

2. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з катуванням заявника представниками держави;

3. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з не проведенням ефективного розслідування тверджень заявника про катування;

4. Постановляє, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з використанням для засудження заявника показань, наданих ним внаслідок катування;

5. Постановляє, що немає потреби розглядати решту скарг заявника за статтею 6 Конвенції;

6. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 16 000 (шістнадцять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди, якої зазнав заявник у зв'язку зі встановленням порушення статті 3 Конвенції, які мають бути сплачені заявнику;

(ii) 5 000 (п'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які мають бути сплачені на банківський рахунок представника заявника, пана Олега Левицького;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
СПРАВА «СОКОЛОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOKOLOVSKYY v. UKRAINE)
(заява № 6433/18)

Стислий виклад рішення від 04 липня 2019 року

Заявника затримали за підозрою у вчиненні злочину. Бабушкінський районний суд міста Дніпро обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на підставі того, що заявник міг переховуватись чи перешкоджати розслідуванню. Строк тримання його під вартою неодноразово продовжувався з аналогічних підстав.

Заявника перевели до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО), де було проведено медичний огляд заявника та діагностовано низку хвороб серця. Заявник проходив лікування в Інституті кардіології імені академіка М.Д. Стражеска. У подальшому йому було рекомендовано знаходитись під наглядом лікаря-кардіолога. СІЗО цю рекомендацію не виконав через відсутність серед працівників лікаря-кардіолога.

До Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) заявник скаржився за статтею 3 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) на ненадання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою у СІЗО та відсутність у його розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту. Також заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 та пунктами 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції на свавільність та необґрунтованість рішень національних судів щодо тримання його під вартою, а також на відсутність у нього забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування за стверджуване свавільне тримання під вартою.

Розглянувши скаргу заявника за статтею 3 Конвенції, Європейський суд дійшов висновку, що заявник отримував лише симптоматичне лікування та посилаючись на свою попередню практику з цього питання, констатував порушення статті 3 Конвенції. Крім цього, Європейський суд дійшов висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та достатнього засобу юридичного захисту.

З огляду на суть скарг заявника за пунктами 1 та 3 статті 5 Конвенції Європейський суд вирішив розглядати їх за пунктом 3 статті 5 Конвенції. Європейський суд зазначив, що не розглянувши конкретні факти ситуації заявника та по суті посилаючись постійно на тяжкість інкримінованих йому обвинувачень, органи влади продовжували строк тримання заявника під вартою до розгляду його справи судом на підставах, які не можуть вважатися «достатніми» та «відповідними» та констатував порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

Розглянувши скаргу заявника за пунктом 5 статті 5 Конвенції Європейський суд дійшов висновку, що заявник не мав забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з незаконним триманням його під вартою та констатував порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

Щодо скарги заявника за пунктом 4 статті 5 Конвенції Європейський суд зазначив, що окремо розглядати цю скаргу немає необхідності.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

«1. Долучає до суті справи заперечення Уряду про невичерпання національних засобів юридичного захисту щодо скарги заявника на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відхиляє його після розгляду по суті;

2. Оголошує прийнятними скарги за статтями 3 і 13 Конвенції на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою, а також його скарги за пунктами 3, 4 та 5 статті 5 Конвенції;

3. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції;

4. Постановляє, що було порушено статтю 13 Конвенції;

5. Постановляє, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції;

6. Постановляє, що було порушено пункт 5 статті 5 Конвенції;

7. Постановляє, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за пунктом 4 статті 5 Конвенції;

8. Постановляє, що:

(a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 10 000 (десять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;

(ii) 1 000 (одна тисяча) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, ця сума має бути сплачена на банківський рахунок його представника, пані О.В Шаповал;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

9. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
СПРАВА «ЧЕНЧЕВІК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHENCHEVIK v. UKRAINE)
(заява № 56920/10)

Стислий виклад рішення від 18 липня 2019 року

31 березня 2010 року заявника було затримано за підозрою у збуті наркотичних засобів. Згідно з твердженнями заявника, він зазнав жорстокого поводження працівників Жовтневого районного відділу міліції Харківського міського управління ГУ МВС України в Харківській області (далі – відділ міліції) з метою отримання від нього зізнавальних показань. Побойуючись подальшого жорстокого поводження, заявник надав письмові показання щодо причетності до виготовлення та збуту наркотичних засобів.

Згодом щодо заявника було порушено кримінальне провадження у зв'язку з незаконним виготовленням та збутом наркотичних засобів. Протокол затримання заявника було складено 00 год. 25 хв. 01 квітня 2010 року. Того ж дня заявника було доставлено до

міської клінічної лікарні, де у нього було зафіксовано низку тілесних ушкоджень та проведено дві операції.

Захисник заявника звернувся до Головного управління МВС України в Харківській області зі скаргою на незаконне тримання заявника під вартою 31 березня 2010 року та жорстоке поводження з ним у відділі міліції у цей день. У задоволенні вимог було відмовлено.

Пізніше мати заявника та його захисник, діючи від його імені, звернулись до районної прокуратури зі скаргою на жорстоке поводження з ним працівників міліції. Прокурор виніс постанову про відмову у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину, яку було скасовано вищестоящим прокурором як передчасну та неповну. Згодом прокурор неодноразово виносив постанови про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції на тих самих підставах, які скасовувались вищестоящим прокурором та районним судом з тих же підстав.

У листопаді 2013 року провадження щодо заявника було закрито у зв'язку з внесенням змін до офіційного переліку речовин, обіг яких був заборонений, з огляду на, що заявник більше не вважався особою, яка вчинила злочин.

До Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд) заявник скаржився за статтею 3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція) на катування працівниками міліції 31 березня 2010 року та непроведення ефективного розслідування на національному рівні у зв'язку з цим, а також за пунктом 1 статті 5 Конвенції на те, що слідчий склав протокол про його затримання як підозрюваного через понад десять годин після фактичного затримання. Крім того, заявник висував низку інших скарг за статтею 3 та пунктом 3 статті 5 Конвенції.

Розглянувши скарги заявника за статтею 3 Конвенції, Європейський суд зауважив, що національні органи влади не відреагували на скаргу заявника на жорстоке поводження з належним рівнем старанності та дійшов висновку про порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції у зв'язку з цим. Крім того, Європейський суд вказав, що жорстоке поводження із заявником було навмисним та спрямованим на отримання від нього показань щодо злочину, у вчиненні якого він підозрювався. Європейський суд дійшов висновку, що відповідне жорстоке поводження у цілому та з урахуванням його мети і суворості становило катування у розумінні статті 3 Конвенції, отже, було порушено матеріальний аспект цього положення Конвенції.

Щодо скарг заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції Європейський суд звернув увагу на відсутність будь-яких законних підстав для затримки у складанні протоколу після позбавлення заявника свободи 31 березня 2010 року та констатував порушення цього положення Конвенції.

Розглянувши решту скарг заявника за статтею 3 та пунктом 3 статті 5 Конвенції, Європейський суд зазначив, що основні юридичні питання у цій заяві були вирішені та дійшов висновку про відсутність необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті цих скарг.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

«1. Оголошує прийнятними скарги на стверджуване катування у відділі міліції 31 березня 2010 року та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, а також на незаконність тримання заявника під вартою у відділі міліції у зазначену дату;

2. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з катуванням заявника представниками держави;

3. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження;

4. Постановляє, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції;

5. Постановляє, що немає необхідності розглядати питання прийнятності та суті решти скарг заявника за статтями 3 і 5 Конвенції;

6. Постановляє, що:

(а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(і) 16 000 (шістнадцять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди, якої зазнав заявник, які мають бути сплачені заявнику;

(іі) 3 500 (три тисячі п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок представника заявника, пана Г. Токарева;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.»

3. Заборона катувань та інших форм жорстокого поводження чи покарання.

Ст. 3 Конвенції виокремлює низку ключових понять, що визначають зміст правовідносин, які підпадають під її захист: катування, нелюдське поводження, і таке, що принижує честь і гідність поводження чи покарання. Вони вказані в Конвенції без тлумачень, однак їх зміст впорядкований практикою ЄСПЛ.

Загальним для цих понять є те, що вони уособлюють певну жорстокість, яка повинна перевищувати мінімальний івень. Відповідно до п. 162 рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18.01.1978 погане поводження повинно досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під ст. 3 Конвенції. Оцінка залежить від обставин справи, таких як: тривалість поводження, фізичний і психологічний вплив, в деяких випадках стать, вік, стан здоров'я потерплого.

Не всі випадки жорстокого поводження заборонені. Так у справі «Крьюхер і Мюлер проти Швейцарії» від 09.07.1981 заявника-в'язні, що були засуджені за особливо тяжкі злочини, скаржилися на те, що постійне утримання їх у камерах зі штучним освітленням, заборонаю зберігати книги, журнали, газети, слухати радіо, дивитися ТВ, спілкуватися з іншими ув'язненими, вести щоденник, мати власний одяг, зберігати тютюн і запальнички становить порушення ст. 3, з чим Комісія не погодилася. У справі «Лопе Остра проти Іспанії» від 9.12.1994 Суд не знайшов порушення ст. 3 при оцінці стану здоров'я заявниці, порушеного за її словами у зв'язку із сильним шумом та запахами, що походили від підприємства з переробки відходів, розташованого поблизу її житла. Не було встановлено порушення ст. 3 і у справі «Кудла проти Польщі» від 26.10.2000 при оцінці страждань та принижень, що призвели до пригніченого стану заявника, у якого під час тримання під вартою за скоєння низки злочинів установили психічне захворювання. Також недостатніми були визнані страждання для кваліфікації ст. 3 у пана Л., який після операції зі зміни статі не зміг змінити особистий код свого нового свідоцтва про народження і паспорта, що визначали його жінкою («Л. проти Литви» від 11.09.2007).

Відмінність катування від інших видів поводження, що підпадають під ст. 3 залежать від ступеня страждання, його інтенсивності та індивідуальних особливостей потерпілого. Однак, найбільша жорстокість притаманна катуванню. Слово катування» найчастіше використовується для опису нелюдського поводження, з метою здобуття інформації, визнання або присудження покарання, тощо.

У справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18.01.1978 Суд досліджував 5 особливих методів поглибленого допиту (методи дезорієнтації або позбавлення сенсорного сприйняття), що були застосовані поліцейськими щодо 14 членів ІРА. З їх допомогою була отримана значна кількість розвідувальної інформації, встановлено понад 700 осіб – членів ІРА і осіб, що скоїли 85 раніше нерозкритих злочинів. Методи:

- стояння біля стіни (кілька годин перебування у стресовій позиції) – випростовування навпроти стіни, пальці рук вперті у стіну високо над головою, ноги розставлені, стопи відставлені назад, так, що доводилося стояти на пальцях ніг, вага тіла, припадала на пальці рук;

- покривання голови чорним мішком постійно, і зняття його лише під час допиту;

- шумовий вплив – перед допитом затриманих тримали в кімнаті, де постійно лунали голоси і шиплячі звуки;

- позбавлення сну;

- позбавлення їжі та води.

На думку ЄСПЛ, запроваджений рівень жорстокості такими методами допиту, хоч і призвів до сильного душевного страждання впродовж багатьох годин поспіль (потерпілі втрачали у вазі і під час допиту у них виникали гострі симптоми психічного розладу), все ж таки не дало підстав кваліфікувати його як катування. У п. 167 Суд відзначив: «Вони потрапляють під категорію нелюдського поводження у значенні ст. 3. Ці методи є такими, що принижують

гідність, оскільки викликали у жертв почуття страху, страждання і неповноцінності, зламу фізичної і моральної стійкості». На відміну від нелюдського поводження, катування закріплює особливе тавро для позначення нелюдського поводження, внаслідок якого звається дуже сильне і людське страждання.

Нелюдське поводження – умисне спричинення потерпілому сильних моральних або фізичних страждань протягом тривалого часу.

Поводження, що принижує гідність – поводження, що образливим чином умисно принижує гідність людини, і почуття страху, страждання і неповноцінності, які виникають у неї, ведуть до зламу її моральної і фізичної стійкості.

Катування – такий прояв нелюдського і такого, що принижує гідність поводження, який здійснюється з метою отримання певної інформації у потерпілого і завдає йому сильне моральне і фізичне страждання, що і самим потерпілим і суспільством сприймається як особливе тавро ганьби.

Право на свободу та особисту недоторканність є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Воно не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду. Отже, обґрунтованість застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, зокрема домашнього арешту та тримання під вартою, має піддаватися судовому контролю через певні проміжки часу, періодично об'єктивним та неупередженим судом на предмет перевірки наявності чи відсутності ризиків, за яких вказані запобіжні заходи застосовуються, у тому числі при закінченні досудового розслідування, коли деякі ризики вже можуть зникнути.

Конституційний Суд України виходить із того, що Україна як правова держава має своїм пріоритетом гарантування прав і свобод людини і громадянина. З цією метою держава зобов'язана запроваджувати юридичне регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, необхідне для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи та їх ефективного поновлення. При цьому окремі конституційні цінності, зокрема недоторканність людини як гарантія від посягань з боку інших осіб на права і свободи, насамперед основоположне право на свободу, потребують посилення гарантій їх захисту. Нормативне регулювання у сфері здійснення кримінального провадження щодо особи і позбавлення її у зв'язку з цим свободи повинне базуватися на засадах, передбачених статтями 1, 3, частинами першою, другою статті 8, частинами першою, другою статті 29, частиною першою статті 64 Основного Закону України.

Із аналізу частини другої статті 29 Конституції України вбачається, що винятків стосовно підстав застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, пов'язаних із тяжкістю вчиненого нею

злочину, немає. Тобто, навіть коли йдеться про злочини, що посягають на національну безпеку України чи громадську безпеку, наявність вмотивованого судового рішення для тримання особи під вартою, яка підозрюється чи обвинувачується у їх вчиненні, є обов'язковою.

Водночас із частини другої статті 29 Конституції України випливає, що підставою для правомірного обмеження права на свободу через застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є, зокрема, рішення, яке не просто формально ухвалює суд, а воно має бути обґрунтованим, справедливим. Формальне судове рішення нівелює мету та суть правосуддя, яке „визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“ (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

Таким чином, тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду у розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи виключно тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють необхідність у триманні особи під вартою, неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів.

Отже, положення частини п'ятої статті 176 Кодексу допускає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення, що порушує принцип верховенства права. В оспорюваній нормі обґрунтовується необхідність тримання під вартою тяжкістю злочину, що не забезпечує балансу між метою його застосування у кримінальному провадженні та правом особи на свободу та особисту недоторканність.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ:

1. *Що розуміють під правами та свободами людини та громадянина?*
2. *Які існують покоління прав?*
3. *Які класифікаційні групи прав особи передбачено у Конституції України?*
4. *Які обов'язки громадян закріплює Конституція України?*
5. *Що розуміють під верховенством права?*
6. *Які існують концепції верховенства права і які у них відмінності?*

ВИСНОВКИ

Під основними правами людини варто розуміти права, які містяться в конституції держави і міжнародно-правових документах по правах людини, зокрема в Хартії з прав людини, а також у Європейській конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р., Європейській соціальній Хартії 1961 р.

Існує думка щодо розподілення прав та свобод на чотири групи: 1) соціально-економічні права і свободи; 2) політичні права і свободи; 3) особисті свободи громадян; 4) рівність прав громадян.

У науці прийнято ділити права і свободи людини на три покоління (цю пропозицію зробив французький правознавець Карел Васак): 1-е покоління - громадянські і політичні права (*liberte*); 2-е - соціально-економічні (*egalite*); 3-е - права колективні або солідарні (*fraternite*).

Конституція України розрізняє права людини і її свободи. Свобода людини, загалом, є первинним поняттям у системі прав людини й громадянина.

У широкому розумінні свобода характеризує загальний стан людини, її соціальний статус.

У вужчому, правовому тлумаченні свобода є можливістю людини вчиняти ті чи інші конкретні дії в межах, встановлених правом. Можливості такого роду, що надаються нормами чинного права, мають назву суб'єктивних прав людини.

Верховенство права – це фундаментальний правовий принцип, який передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативно-правові акти:

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний сайт ВРУ: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957. Офіційний сайт ВРУ: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_033

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. Офіційний сайт ВРУ: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року з наступними змінами права. Офіційний сайт ВРУ: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

Про забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків: Закон України. Офіційний сайт ВРУ: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997. Офіційний сайт ВРУ: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>

II. Спеціальна література:

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум; за заг. ред. О.В. Сердюка, І.В. Яковюка. Харків : Право, 2017. 374 с.

Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навч. посібник / М. Мазур, С. Тагієв, А. Беніцький, В. Кострицький. Луганськ, 2006. 600 с.

висновки;

☐ список використаних джерел (додаток 5);

☐ додатки (якщо вони є).

Необхідно дотримуватись вимог щодо оформлення роботи (відповідно до вимог стандарту): якщо курсова робота виконується в комп'ютерному варіанті, її обсяг має становити 25–30 сторінок тексту, набраного через

1,5

інтервалу на комп'ютері (кегель 14, шрифт Times New Roman); якщо здобувач

вищої освіти виконує роботу в рукописному варіанті, її обсяг має становити

40–45 сторінок, при цьому на сторінці має бути не менш ніж 28–30 рядків.

Текст має бути вирівняний по ширині сторінки; поля: верхнє – 2 см, нижнє –

2 см, ліве – 3 см, праве – 1–1,5 см. Кожен розділ роботи необхідно

розпочинати з нової сторінки. І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. К., 2018. 168 с.

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua

3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>

4. Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>

5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>

6. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>

7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>

8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>

9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>

10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua>